

ÇAĞLAR KEYDER - ZAFER YENAL
Bildiğimiz Tarımın Sonu

İletişim Yayınları 1861 • Araştırma-İnceleme Dizisi 316

ISBN-13: 978-975-05-1166-0

© 2013 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2013, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

KAPAK Burak Şuşut

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Murat Bozluolcay

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloglu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ÇAĞLAR KEYDER - ZAFER YENAL

Bildiğimiz Tarımın Sonu

Küresel İktidar ve Köylülük

ÇAĞLAR KEYDER 1947 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğretimini İstanbul'da tamamladıktan sonra ABD'de lisans ve doktora eğitimi gördü. 1969 yılında ODTÜ Ekonomi Bölümü'ne asistan olarak girdi. ODTÜ'deki öğretim üyeliği 1982'ye kadar devam etti. Bu tarihten sonra New York Eyalet Üniversitesi Binghamton kampüsü'nde Sosyoloji bölümü'nde öğretim üyesi oldu. 1994'te Bogazici Üniversite Sosyoloji bölümünde ders vermeye başladı. Halen Bogazici ve Binghamton üniversitelerinde öğretim üyeliği yapmaktadır. Keyder'in ilk kitabı 1976 yılında Birikim Yayınları'ndan yayımlanan *Az gelişmişlik, Emperyalizm ve Türkiye*'dir. 1978 yılında *İngiltere ve Fransa'da İktisadi Büyüme 1870-1914: Yirminci Yüzyıla İki Yol* (P. K. O'Brien ile beraber) adlı kitabı, 1982'de ise *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye, 1923-1929* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993) başlıklı tezi yayımlandı. 1987 yılında Verso Yayınları tarafından *State and Class in Turkey* adıyla yayımlanan kitabının Türkçesi 1989'da *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar* adıyla İletişim Yayınları'ndan çıktı. 1975 ile 1985 arasında tarımsal yapılar ve dönüşümler üzerine bir dizi makale yazmış, yine bu yıllarda Osmanlı toplumsal yapısı üzerine çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaları *Toplumsal Tarih Çalışmaları* kitabında bir araya getirilmiştir (Dost Yayınları, 1983; İletişim Yayınları, 2009). 1993'te yayımlanan *Ulusal Kalkınmacılığın İflası* (Metis Yayınları, 1993) adlı kitabında global dönüşümler ve bu dönüşümlerin Türkiye'ye etkileri incelenir; 1999 yılında basılan derlemesi *İstanbul: Küreselle Yerel Arasında* (Metis Yayınları, 2000) ise aynı dinamiklerin kentsel etkilerini çözümlemeye yöneliktir. Makalelerini derlediği *Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliğine* başlıklı diğer bir kitap ise 2003'te İletişim Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

ZAFER YENAL 1967 yılında Konya'da doğdu. Konya Anadolu Lisesi'nde orta, Ankara Fen Lisesi'nde lise eğitimini tamamladıktan sonra 1989 yılında ODTÜ Ekonomi Bölümü'nden mezun oldu. Doktorasını Binghamton Üniversitesi'nde yaptı. Halen Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesidir. *Journal of Agrarian Change*, *Austrian Journal of Development*, *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, *New Perspectives on Turkey*, *Toplum ve Bilim*, *Birikim* ve *İstanbul* dergilerinde makaleleri yayımlandı. Meltem Ahıska ile beraber yazdığı *Hikayemi Dinlemisin? Tanıklıklarla Türkiye'de İnsan Hakları ve Sivil Toplum* (Tarih Vakfı Yayınları) 2004'te; *Aradığımız Kişiye Şu An Ulaşılamıyor: Türkiye'de Hayat Tarzı Temsilleri, 1980-2005* (Osmanlı Bankası Yayınları) 2006'da yayımlandı.

Faruk Tabak'ın anısına...

İçindekiler

ÖNSÖZ	9
BİR KÖY VARDI UZAKTA...	13
ARTIK HER ŞEY METALAŞIYOR: KÜRESELLEŞEN TÜRKİYE’DE TARIMSAL DÖNÜŞÜM	49
TARIM VE GIDA ÜRETİMİNİN YENİDEN YAPILANMASI VE ULUSLARARASILAŞMASI	103
TARIMSAL DÖNÜŞÜM VE PROLETERLEŞME SÜREÇLERİ: TARİHSEL BİR BAKIŞ	137
DEĞİŞEN KÖYLER VE TARIM TARTIŞMALARI	169
2000’LERDE DEVLET VE TARIM	191
KAYNAKÇA	219
DİZİN	233

ÖNSÖZ

Bu derleme 10 yılı aşkın bir ortak çalışmanın ürünü. Hatta bu kitabı oluşturan makalelerin arkasındaki temel soruları ve kavramsal çerçeveyi ortaya çıkaran birlikte düşünme, tartışma ve öğrenme süreci daha da gerilere gidiyor. 1990'da ODTÜ'de bir lisans üstü dersinde hoca-öğrenci olarak tanıştığımızda henüz “neoliberalizm” kavramı ve bu kavram etrafında oluşan devasa bir literatür yoktu. 1970'ler dünya ekonomik krizi sonrasında dünya ekonomisindeki değişiklikleri ve yeniden yapılanma süreçlerini incelerken daha çok “örgütsüz kapitalizme”, “post-Fordizme”, “Düzenleme Okulu'na” atıfta bulunuluyordu. “Küreselleşmenin” başlı başına bir araştırma alanı hale gelmesinin ilk zamanlarıydı. Yine o zamanlarda “tarım sorunu” üzerine düşünmek daha henüz gözden düşmemişti.

1970'lerde büyük ölçüde modernizasyon perspektifinin yetersizliği, kırsal kalkınma modellerinin başarısızlığı ve köylülüğün birçok ülkede siyaseten önemli olmaya devam etmesi, tarımda kapitalizmin gelişmesi ve kırsal kesimdeki toplumsal eşitsizlikler gibi konuları birçok araştırmacı-

nın ilgi alanına soktu. Kautsky'nin o dönemde yeniden hatırlanan "tarım sorunu" (*die Agrarfrage*) etrafında Marx'tan Chayanov'a uzanan bir entelektüel zemin üzerinde, Bolşevikler'den Narodnikler'e, sosyalizmden kapitalizme, Latin Amerika'dan Hindistan'a birçok tür siyaseti, ekonomiyi ve ülkeyi kapsayan konularla ilgili akademik merak 1990'ların başında hâlâ canlıydı. Türkiye'de de kırsal alanlarda üretim ilişkileri, toprak mülkiyeti yapısı ve toplumsal farklılaşma gibi konular hakkında araştırmalar yapılıyordu ve bu meseleler genellikle küçük üreticiliğin sürekliliğini/kalıcılığını sorgulamak üzere gündeme geliyordu.

Kısacası Türkiye'de sosyal bilimlerde 1990'lara kadar "tarım sorunu" ve kırsal yapıların dönüşümü araştırma gündeminin önemli bir parçasını oluşturmaya devam etti. Ne var ki, köy çalışmaları son zamanlarda hızını ciddi derecede kaybetti. Ulusal kalkınmacılığın sona ermesi ve Türkiye ekonomisinin yeniden yapılanması, dikkati kırsal kesimden hemen tümüyle kent odaklı yeni araştırma konularına kaydırdı. Kimlik ve kültür, neoliberalizm, yoksulluk, küreselleşme ve tüketim gibi konuları ele alan, son on yılda üretilen akademik çalışmaların büyük bölümü şehirlerdeki gelişmeler üzerine yoğunlaştı. Bu süreçte, yapısalılık sonrası yaklaşımların ve ilgili araştırma alanlarının özellikle sosyoloji ve antropoloji alanlarında popülerlik kazanmasının da kısmi bir rol oynadığı söylenebilir.

Bu kitabın en temel amaçlarından birisi, tarım sorununu yeniden tartışmaya açmak. 2010'lu yılların dünyasında ve Türkiye'sinde bu konuları konuşmak belki her zamankinden daha önemli. Ekonomisiyle, siyasetiyle, ekolojisiyle kentle kırsal birbirine bu kadar çok yaklaştığı ve de tarımın sanayi, hizmet ve finansla bu kadar girift ilişkiler içine girdiği bir dönem belki de hiç olmadı. Böyle bir dünyada değişen yoksulluğu, mülksüzleşmeyi, dışlanmayı, etnik şiddeti,

toplumsal eşitsizlikleri de, bunlara karşı verilen mücadeleleri de hakıyla tartışabilmek için tarımı ve kırdaki dönüşümü konuşmak gerekiyor. Tarım sorununu yeniden düşünmeye davet çıkararak, bugünün birçok can yakıcı sorunu hakkında bereketli tartışma ortamlarının oluşmasına katkıda bulunmayı umuyoruz.

Bu kitaptaki makalelerin ilk halleri, önce Binghamton Üniversitesi daha sonra Boğaziçi Üniversitesi'nin çatısı altında kaleme alındı ve bu yazılardan birisi haricinde diğerleri daha önce farklı yerlerde yayımlandı. Ancak bu kitabı yayına hazırlarken daha önce yayınlanan makaleler üzerinde tekrar çalıştık ve kimilerini neredeyse yeniden yazdık. Bu yeniden yazma "Artık Her Şey Metalaşıyor" ve "Köylülük ve Proleterleşme Süreçleri" makalelerinde iyiden iyiye elzemdi, çünkü bu makaleler daha önce İngilizce yayınlanmıştı. Daha önce Türkçede yayınlanan "Kırsal Dönüşüm ve Sosyal Politikalar" ile "Tarım ve Gıda Üretimini Yeniden Yapılanması" makalelerinin ilk yayın tarihlerinden (2002 ve 2004) bu yana çok zaman geçtiği için bu makalelerin ciddi bir gözden geçirilmeye ve verilerin güncellenmesine ihtiyaçları vardı. Öyle yaptık; bu kitapta bu iki makale güncellenmiş ve kimi yerleri büyük oranda değişmiş durumda. Kitabın girişindeki "Bir Köy Vardı Uzakta" yazısı ile "2000'lerde Devlet ve Tarım" makalesi ise bu kitapta ilk defa yayınlanıyor. Son olarak, "Köylülük ve Proleterleşme Süreçleri" makalesiyle ilgili de küçük ama bizim için çok önemli bir ayrıntı: Biz bu makalenin ilk halini 18 Haziran 2009'da kaybettiğimiz Giovanni Arrighi'nin anısına hazırlanan bir özel sayıda *Austrian Journal of Development* dergisinde yayınladık. Giovanni bizim için sadece çok iyi bir dost değildi; aynı zamanda düşünme biçimiyle, dünyaya bakışıyla, tartışma üslubuyla, çalışkanlığıyla ve insanlığıyla eşi bulunmaz bir sosyal bilimciydi.

Bu kitabı oluşturan makalelerin araştırması ve ön hazırlığı için Population Council'e bağlı Middle East Awards'tan ve Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri fonundan (BAP 233 ve BAP 6343) destek aldık. Yine bu kitaptaki makalelerin birçoğunun araştırma sürecinde ve verilerin derlenip toparlanmasının çeşitli aşamalarında Deniz Yonucu, Derya Nizam, Enis Köstepen ve Ulaş Atalay'ın büyük katkıları oldu. Kendilerine minnettarız. Kitapta daha önce İngilizce yayınlanan makalelerin ilk çevirisini yapan Zeynep Ekmekçi'ye teşekkür ederiz. Bu kitabı oluşturma fikrini kendisiyle paylaştığımız andan itibaren bizden her türlü desteğini ve yardımlarını esirgemeyen editörümüz Kerem Ünüvar'a şükran borçluyuz. Bu kitabın yayına hazırlanmasında aklıyla ve gözüyle bize büyük katkı sağlayan Burak Şuşut'a da gönülden müteşekkirimiz.

Son olarak: Bu kitabı 2008 yılında çok zamansız aramızdan ayrılan çok sevgili dostumuz Faruk Tabak'a adıyoruz. Umarız ki ona layık titizlikte, derinlikte ve iyilikte bir çalışma olmuştur.

14 Ocak 2013, İstanbul